

VERDAGUER I ELS ELEMENTS VEGETALS DEL PESSEBRE

Afectuosa dedicació a l'AGRUPACIÓ DE PESSEBRISTES DE VIC, artistes esforçats que malden per fer estimar i continuar un art tan popular com noble i ben nostrat.

El Pessebre és una manifestació artística popular i religiosa representativa del Nadal, amb una gamma diversa que va des del pessebre infantil a l'artístic cultivat isoladament o per artistes agrupats en associacions pessebristes, passant pels que s'han col·locat en els cimals de les muntanyes o en el fons del mar, fins als pessebres vivents d'aquests darrers temps.

La ciutat de Vic entre les moltes entitats culturals i populars que la honoren, té una AGRUPACIÓ DE PESSEBRISTES, la qual un any darreja l'altre desplega el ventall de les seves qualitats artístiques en muntar un Pessebre Monumental que és visitat pels osonencs i pels forans, i enaltit en la premsa. Als seus artistes, en senyal d'admiració dedico aquestes ratlles que volen relacionar alguns elements del pessebre, com ara la molssa, alguns arbusts i altres plantes decoratives nadalenques, que retreu Verdaguer. Espigolant les obres de l'eximi poeta he extractat petits fragments en què se'n parla. D'aquesta manera Verdaguer és també evocat i enaltit una vegada més.

Un dels elements més emprats en el muntatge d'un pessebre és sense mena de dubte la MOLSA. Si bé les molses no entren en el grup de plantes fanerògames o cormòfits perquè no tenen flors, sinó que el de les criptògames no vasculars o briòfits, en canvi, dintre la seva petitesa s'assemblen a les primeres i presenten una forma ramificada molt bonica. En lloc de tiges presenten *caulidis*, en lloc de fulles, *filidis* i en lloc d'arrels, *rizoides*. Semblen, per tant, petites plantes de flors, però no en tenen. Amb tot, fruiten, encara que els òrgans reproductors no siguin el estams ni el pistil ans bé els *anteridis* (masculins) i els *arquegonis* (femenins). aquests en forma d'ampolla.

Aquestes plantes, les molses són com el tapís del bosc, i quan ve el Nadal, petits i grans les cullen, per a fer-se el tapís del pessebre.

LA MOLSA EN L'OBRA DE VERDAGUER

Fóra d'allò més interessant escriure la *Flora Verdaguèria*. Catalogar totes les plantes que anomena en les seves obres i extractar allò que en diu. Vegeu ara, amb quines imatges poètiques parla de la MOLSA, com enalteix aquest element dels pessebristes:

1. — *La molsa és flonja i blana, la imatge poètica serà un coixí per a seure-hi, o un llit per ajeure-s'hi, o bé un niu per a niuar-hi.*

CANIGÓ (Pàg. 325)

«Los dos comtes s'asseuen en la molsa,/lligats pels son i melodia dolça»... «De violers i molses en llitera/ amb silenci lo deuen a l'estany...».

ATLANTIDA (Pàg. 63)

«Ningú, com jo, infeliça! los vinyaters podaren,/i el bou de mar ve rema; per dar-los llit molsós,/niaren les cigonyes...».

JOVENIVOLES (Pàgs. 931-930)

«Se n'entra bosc endins, i après de beure en una font... en un coixí de molsa se va asseure». - «Ja entre núvols lo sol darrera l'alba/d'allà Montseny sa cabellera espolsa,/ i els tords i merles per a fer-li salva/deixen tot sospirant los nius de molsa».

JESÚS INFANT (Pàg. 500)

«Lo venturós Joan.../ sos ulls tenen son,/tenen son i no dormen,/ mirant l'Anyell diví/que afadigat reposa/ ...sobre un coixí de molsa...».

ROSER DE TOT L'ANY (Pàg. 12)

«A l'ombra suau de vostra ala dolça/qui hi poguéu dormir,/ i com passerell en son niu de molsa, cantar i morir».

2. — *Capta VERDAGUER les característiques de la molsa: la seva estructura morfològica fràgil que defineix amb els mots bri, brinet (de tiges primes), brins de molsa que els ocells utilitzen per a fer els seus nius. També la d'absorbir l'aigua, que li dona ocasió per a la bella i deliciosa imatge que trobem en el poema La Cova de la llet (Pàg. 476).*

LO NAIXEMENT (Pàgs. 491, 476)

«Sa Mareta va aplegant/brins de molsa i palla fresca/en los camps on per llur niu/ne cullen les aurenets./D'eix flonjo coixí damunt/ son Poncelló bressoleja...».

«Encara fa oració/que ja la llet li tornava,/com la Font de Siloè/
quan li revé el brot de l'aigua./Li torna tan a bell raig,/ que per la
terra s'escampa,/prenent-la la molsa d'or/per plovig de brins de
plata,/la terra per flocs de neu/i fulles de rosa blanca».

AIRES DEL MONTSENY (Pàg. 716)

«Sense dar a les obres de l'home una mirada,/per l'aspresa deixa-
ren lo jardí,/los ordís, les xeixes, los fruiterars i vinyes/ per uns
brinets de molsa d'aquell cim».

- 3.— *El POETA fa referència així mateix a l'hàbitat de la molsa: les roques i penyes, prop de l'aigua.*

ATLANTIDA (Pàg. 11)

«Dins un esquei, frontera a la capella,/una celda es desclou, celda
d'abella/entre els braços molsosos d'un penyal...».

JOVENÍVOLES (Pàg. 910)

«En aquell punt donat haguera/lo cel, perdona'm encisera,/per a
tornar *molsa roquera*, anyívola borraja que xafava ton peu».

CANIGÓ (Pàgs. 357, 347)

«De sobte un raig de claror/sa pujada fa més dolça,/sent càntics
entre verdor,/i rierons *entre molsa*». - ...«Passaren anys; passaren
centúries de centúries/abans que s'abrigassen de terra i de boscó-
ries/aqueixes ossamentes dels primitius gegants,/abans que tingués
molsa la penya, flors les prades...».

- 4.— *El mot MOLSA el trobem en l'obra del POETA, unit a alguns verbs com joguinejar per la molsa, relliscar en la molsa, refilar els ocells entre la molsa.*

ATLANTIDA (Pàgs. 25 i 78)

«Alcides... presum d'Hespèrides lo tendre poncellam,/joguineja amb
cireres i pomes *per la molsa*...» ...«Son peu de petxina (una verge)
rellisca en molsa...».

BARCELONINES (Pàg. 836)

«L'aigua rellisca en llit de molsa/i omplena de murmuris i música
el jardí...».

Altre element és la FARIGOLA coneguda també per TIMÓ:

Un altre element emprat en el pessebre és la FARIGOLA, planta aromàtica que ornamenta i perfuma els turons i llocs àrids, de fulles molt petites i flors blanquinoses, rosades o purpúries, que a l'hivern pren l'aspecte d'un arbret amb els troncs retorçats, element que simula perfectament un arbre i com a tal és utilitzat per embellir el paisatge dels pessebres nadalencs.

Mossèn Verdaguer fa jugar el nom d'aquesta planta en relació a la seva sentor, amb la bellesa del terra cobert de grans claps d'aquesta planta, o farigolars, que compara amb una catifa o tapís, i amb la diada de recollida de la farigola, referint la contalla d'haver estat petjada pel Senyor abans de pujar-se'n al cel i a l'aplec de fadrins i donzelles en la recollecció de la planta. *Evoca el fet que la farigola és parasitada per una altra planta, la cuscuta, que l'envolta amb els seus filaments vermellosos, que compara, en una bella imatge, als Cabells de la Mare de Déu.*

En el llibre *PÀTRIA: Ausona* (Pàg. 452)

La ciutat de Vic, en la festa de Sant Miquel dels Sants, demana que es cullin flors per encatificar els carrers i en anomenar la menta, els gojats, els narcisos, assenyala també la *farigola*:

«Portau *farigoles*,/donzell i ginesta,/que vessen pels aires/glopades de mel,/i amb roba de verges/lo jorn de sa festa/llançau-ne a faldades/per eixos carrers».

En el llibre *FLORS DE MARIA* (Pàg. 723) escriu Verdaguer una Flora Mariana, en la qual fa parlar a les flors, veus que són les tradicions que ha recollides dels pagesos de la comarca i de la gent dels llogarrets que visitava, i aquesta gent devota de la Mare de Déu han vist en la figura de les flors el vestit, les sabates de la Mare de Déu... En parlar dels Cabells de la Mare de Déu, no evoca directament la farigola, sinó, com s'és dit més amunt, la cuscuta, i felicita aquella planta per ser entrelligada pels filaments —cabells— d'aquesta:

«Digues, oh tu, *Farigola*, que creixes/enmig del prat sens regor ni conreu,/ (indicant l'estació que habita) *¿qui hi entrelliga a tos brots a madaixes/lo ros cabell de la Mare de Déu?... Oh Farigola ditxosa i ben nada,/tota cofoia n'hauries d'estar;/...*

Té a més el poema: *LA FARIGOLA —Tapís de Maria—* (Pàg. 735).

«Quan ja de la terra/Jesús se'n volava,/lo cim de la serra/s'enfarigolava./L'herbeta eixerida/de sos peus eixida/de flors s'esmaltà/... Amb ses mans mateixes/la Verge en collia;/semblaven-li deixes/del fill que partia./Hi troba en sa ausència/de Jesús essència,/la seva hi posà./...Des d'aquell dia/ de l'Ascensió/tapís de Maria/se diu lo Timó...».

En el llibre *JOVENIVOLES* hi trobem un altre poema dedicat a la FARIGOLA.

LA FARIGOLA (Pàg. 873)

«Dia de l'Ascensió/... les donzelles d'Ausona/van a Sant Tomàs dels frares/a collir la *farigola*,/perquè damunt d'una d'elles/veuen lo que els

avis conten/que Jesús hi posà el peu/per a volar a la Glòria,/i més encara perquè/saben que cada any a colles/hi acuden los fadrins/de tots eixos camps i costes».

ALGUNES PLANTES DECORATIVES PER NADAL

Entre les plantes hivernenques que per la boniquesa dels seus fruits són utilitzades per embellir les llars o bé els pessebres s'hi compten:

EL VESC, que porta el nom científic de *Viscum album* L., dit també *herba vesquera*, «muérdago», «gui», és una planta que fou tinguda en veneració a l'antiga Gàl·lia, i encara són molts actualment que la creuen propícia a l'amor i als enamorats. És un petit arbust ramós, de fulles gruixudes, d'un color verd-groc, que resulta molt decoratiu pels seus fruits o baies, com uncs boltes boniques, verdes o rosades translúcides. És una planta que parasita alguns arbres com pomeres, pereres, pollancre, salzes, oliveres, freixes, roures... El vesc que parasita el pi no és el tipus sinó una varietat, *var. laxum*, de fulles més estretes i fruits més petits. El vesc si no porta sort, sí que és un element força decoratiu.

Dues plantes molt utilitzades com a decoratives, no pas per les seves flors, que són insignificants, sinó per les seves fulles verdes tot l'any i pels seus fruits vermells i rodons, són el Galzeran i el Grèvol.

EL GALZERAN, botànicament *Ruscus aculeatus* L., anomenat també *brusc*, *cireretes de Betlem*, és un arbust, les fulles del qual són diminutes, reduïdes a esquames; el que la gent en diu fulles no són més que falses fulles, dites *filhocladis* que són ovals i punxeguts. Floreix a la primavera i fructifica a la tardor i a l'hivern, i esdevé, per les baies rodones i vermelles, un bell ornament per Nadal.

EL GRÈVOL o *boix grèvol* és dit tècnicament *Ilex aquifolium* L. Aquest arbust i de vegades petit arbre, de fusta molt dura, té les fulles de color verd fosc llustrós, molt decoratives, amb el marge ondulat i espinós. Els fruits o drupes són de color vermell molt viu. En aquest concepte és altre element decoratiu per la llar o el pessebre.

Mossèn Jacint Verdaguer esmenta el *Vesc* en el llibre MONTSERRAT, i el Grèvol en CANIGÓ, JOVENIVOLES, BARCELONINES i L'ATLANTIDA.

Moltes altres plantes nadalenes podria esmentar, em limitaré, però, abans de cloure aquestes notes a retreure el nom d'una planta vertaderament nadalenca, encara que aquesta no la tenim a l'abast: LA ROSA DE NADAL o ROSA DE LA NEU que viu a l'Europa meridional i als Alps del Nord. No és cap rosa (Rosàcies) sinó una planta de la família de les Ranunculàcies, l'*Elhèbor negre*, que floreix a l'hivern, pel desembre. També la llengua castellana l'anomena «*Rosa de Navidad*» i els francesos no

li planyen els noms: «*Etoile de Noël, Rose de Noël, Fleur de Noël, Rose d'hiver, Perce-neige*».

Treu una o dues flors grans d'uns 12 centímetres de diàmetre. Els sèpals són d'un blanc pur o bé rosats o rogencs. En canvi la seva rel o rizoma és negra i metzinosa i d'aquí que se'n digui *Helleborus niger* L., *El·lèbor negre*.

La natura en totes les estacions de l'any ens ofereix una meravellosa floració, i si bé en l'estació freda desapareixen completament les plantes anuals, resten alguns vegetals sense sofrir modificacions sensibles, com ara la margaridoia, algunes saxífragues i l'*El·lèbor d'hivern* o *Rosa de Nadal*... que es complaen en mostrar-nos les seves flors, i d'altres els seus fruits com pèsols vermells, tan decoratius, i així esdevenen l'ornament tant del pessebre familiar com de la llar, fent lluminosa i alegre l'estació hivernenca, elements que són revaloritzats artísticament quan els coordinen els membres de l'AGRUPACIÓ DE PESSEBRISTES DE VIC en els diversos diorames del seu PESSEBRE MONUMENTAL.

Josep Barrau i Andreu

NOTES

- Les pàgines que s'indiquen en el text corresponen al volum JACINT VERDAGUER, Obres completes, de la Biblioteca Perenne.
- Els subratllats són meus.